

ז' באלול תשע"ד
02.09.2014

התאמות לתכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית", תשע"ה

האגף לחינוך מיוחד בשיתוף מינהל חברה ונוער*

הקדמה

התכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית" המתקיימת בחינוך המיוחד מבוססת על התכנית המתקיימת בחינוך הרגיל וכוללת התאמות שיאפשרו את השתתפותם של תלמידי החינוך המיוחד בתכנית. התכנית מזמנת אפשרות ללמידה משמעותית לתלמידים שלהם צרכים מיוחדים ומאפשרת להם להרחיב את מעגלי ההתנסות במעורבות חברתית בקהילה ולתרום לזולת גם מחוץ לכותלי בית הספר.

מעורבותם של תלמידים שלהם צרכים מיוחדים בחברה ותרומתם לקהילה עשויות להשפיע על תפיסת הקהילה הנורמטיבית את האדם שלו צרכים מיוחדים כפרט תורם ומועיל לחברה ולהשפיע על הדימוי העצמי ועל תחושת המסוגלות של התלמידים התורמים.

תלמידים שלהם צרכים מיוחדים לומדים במגוון מסגרות חינוכיות: שילוב בכיתה רגילה, כיתת חינוך מיוחד בבית ספר רגיל, בתי ספר לחינוך מיוחד, מרכזים חינוכיים בבתי חולים. יש ליישם את התכנית בכל המסגרות המצוינות לעיל בהתייחסות למאפייניהן הייחודיים.

תלמידים שלהם צרכים מיוחדים המשולבים בכיתות רגילות או לומדים בכיתות חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים ישתתפו בכלל הפעילות הכיתתיות והשכבתיות המתקיימות בבית הספר במסגרת התכנית. בתכנון פעילויות התכנית לכלל תלמידי בית הספר, יש לראות בתלמידים שלהם צרכים מיוחדים חלק בלתי-נפרד מתלמידי בית הספר ולהיערך בהתאם.

יש חשיבות רבה בקיום דיאלוג עם התלמיד שלו צרכים מיוחדים להגברת מעורבותו בבניית תהליך ההתנסות וכן במטרה להגביר את מודעותו לחזקותיו, להעדפותיו ולקשיו, זאת על מנת שימצא את יכולותיו ושיחווה חוויה של הצלחה. לשם שיבוץ מושכל של התלמיד במקום התנסות מתאים, חשוב לאפשר לו בחירה מבין מגוון אפשרויות והפעלת שיקול דעת.

* מסמך זה יצורף כנספח למסמך התכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית".

מערך התאמות מומלץ

להלן מתווה התאמות לתכנית, לשילובם המיטבי של תלמידים שלהם צרכים מיוחדים בה. בקביעת ההתאמות שיפורטו להלן יש להתייחס לשונות ברמת התפקוד של התלמידים הלומדים במסגרות החינוך המיוחד, ועם זאת לעמוד בדרישות התכנית הרגילה.

1. מבנה התכנית

- א. מכסת שעות – לצורך קבלת תעודת בגרות, על התלמידים להשלים לפחות שבעים אחוזים מהשעות הנדרשות בתכנית בממד העיוני ובהתנסות המעשית. תלמידים אשר אינם ניגשים לבגרות מלאה, ישלימו אף הם שבעים אחוזים מהשעות הנדרשות בתכנית ויקבלו תעודת מעורבות חברתית (ללא תעודת בגרות). תלמידים אשר על אף מאמציהם לא עמדו בחובה להשלים שבעים אחוזים מהשעות הנדרשות בתכנית, אך הם ראויים להערכה על פעילותם החברתית, יקבלו תעודת הערכה מטעם בית הספר.**
- ב. ועדת חריגים – הוועדה תדון במקרים חריגים ומיוחדים, כגון: תלמידים הלומדים לתעודת בגרות מלאה אך בשל הלקות שלהם הם אינם מסוגלים לבצע את תכנית המעורבות החברתית בחלקה או במלואה.¹**
- ג. חלוקת השעות על פני שנות הלימוד – תלמיד הלומד יותר משלוש שנים בחטיבה העליונה,² יוכל להשלים את דרישות התכנית עד תום לימודיו. אפשר להתחיל עם התלמיד תהליך הכנה והיערכות לתכנית כבר בכיתה ט', הן בהיבט הרגשי הן בהיבט המעשי. לשם כך יש להיעזר בתכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית" ולגזור ממנה תכני לימוד והתנסות ראשוניים.**
- ד. חלוקת הזמן לאורך השנה – אפשר לפרוש את הפעילות על פני השנה כולה, כולל פעילות במהלך חופשות הנוהגות בחינוך המיוחד.**
- ה. תלמידים חולים, הנמצאים בבית או המאושפזים בבתי חולים, מהחינוך הרגיל או מהחינוך המיוחד – דרך יישום התכנית תגובש כחלק מהתכנית החינוכית האישית (תח"א) הנבנית לכל תלמיד מאושפז או חולה, בתיאום עם בית ספרו בקהילה. יש להתאים לכל תלמיד את מקום ההתנסות, בתוך המרכז הרפואי או מחוצה לו, בהתאם למצבו ולאופי האשפוז.**

¹ ועדת החריגים תכלול, על-פי צורך, נציגות של החינוך המיוחד, ובסמכותה להציע חלופות לתכנית, לצמצם את היקף התכנית ולתת פטור מיישומה במקרים שבהם השלמת התכנית נדרשת לצורך קבלת תעודת בגרות.

² תלמידים בחינוך המיוחד זכאים ללמוד במערכת החינוך עד גיל עשרים ואחת, לעתים הם לומדים בחטיבה העליונה שש שנים.

2. התנסות מעשית

- א.** הפעלת התכנית לאורך היום – יש לאפשר גמישות בשעות הפעלה בהתאם למאפייני התלמידים ולפיזור הגאוגרפי שלהם (תלמידים רבים אינם לומדים בעיר מגוריהם ותלויים בהסעות). יש לעודד יישום ההתנסות המעשית לאחר שעות הלימודים, בעיקר בהתייחס לתלמידי שילוב ולתלמידים המסיימים את לימודיהם לפני השעה שתיים בצהריים. מאידך גיסא, יש להתחשב בתלמידים אשר אינם גרים בקרבת בית ספרם והמגיעים בשעה מאוחרת לביתם ולאפשר להם לקיים חלק מההתנסות המעשית במהלך יום הלימודים. במידת האפשר, בית הספר יערך לביצוע התנסות מעשית משמעותית בקהילה באזור מגורי התלמיד או בסמוך לבית הספר.
- ב.** שעות התנסות מעשית קבוצתית ואישית – יש לאפשר גמישות בחלוקת שעות ההתנסות בין התנסות מעשית קבוצתית להתנסות מעשית אישית, בהקפדה על קיום שבעים אחוזים לפחות ממכסת השעות הכוללת להתנסות מעשית. אפשר לשנות את חלוקת השעות להתנסות אישית וקבוצתית משנה לשנה. צוות בית הספר יבחן את מאפייני התלמיד ואת רמת תפקודו ובהתאם לזאת יערוך חלוקה הולמת עבורו. תלמיד המתקשה לפעול עצמאית בשעות ההתנסות המעשית האישית יוכל לפעול בקבוצה המונה עד שלושה תלמידים כחלק מההתנסות האישית. במקרים אלו, רצוי לעודד שילוב של תלמיד מהחינוך המיוחד עם תלמידי החינוך הרגיל בקבוצת ההתנסות האישית.
- ג.** בחירת מקומות להתנסות מעשית – יש לפעול על-פי הקריטריונים להתנסות מעשית המופיעים בתכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית", וכן על-פי שיקולים ייחודיים לתלמידי החינוך המיוחד (רמת תפקוד, לקות, צרכים מיוחדים). יש לקיים קשר עם מנהל ההתנדבות הרשות.³ רצוי לעודד ולחשוף את התלמידים למגוון מקומות התנסות, הן בקרב קבוצת השווים הן מחוצה לה. יש לחשוב על מקומות התנסות מעבר לקיים בתכניות ההכנה לחיים ולתת הזדמנות ליציאה מהמסגרות הקיימות – בשיתוף מרבי של התלמיד בבחירת מקום ההתנסות.
- ד.** ליווי תלמידים בהתנסות המעשית – יש להקצות משאבים לליווי התלמידים למקומות ההתנסות שמחוץ לבית הספר במהלך יום הלימודים. לשילוב התלמיד בהתנסות

⁴ מנהל התנדבות רשותי מופקד על הבניית התשתית ליישום התכנית בבית הספר ובקהילה ועל הפעלת מרחבי התנסות בהלימה לנוהל הסדרה ואישור מקומות התנדבות לנוער. הוא עובד בשיתוף עם בעלי תפקידים ברשות ובבתי הספר ועומד בקשר עם נציגי ארגונים ומקומות ההתנסות המעשית.

מינהל חברה ונוער
מעשית לאחר יום הלימודים, יש לקיים קשר עם מנהל ההתנדבות הרשותי לצורך ליווי התלמיד.

- ה. הכנת התלמיד להתנסות ותמיכה אישית בו במהלכה – על הצוות החינוכי לקיים הכנה משמעותית של התלמיד לקראת ההתנסות המעשית וכן לעבד עמו את תכני הפעילות ואת החוויות הרגשיות שהוא חווה במהלכה. יש להקצות לכך זמן נוסף על השעה הפרטנית השבועית שמחויב לה כל מורה בתכנית.
- ו. הכנת מקום ההתנסות – רכז המעורבות הבית ספרי וצוות בית הספר, בשיתוף מנהל ההתנדבות הרשותי, אחראים על הכנת מקום ההתנסות וצוות העובדים בו לקראת פעילותו של תלמיד שלו צרכים מיוחדים במקום.

3. הממד העיוני

- א. יישום הממד העיוני של התכנית יתבצע בהלימה מרבית לתכני הלימוד ולמכסת השעות העיוניות הנדרשים בתכנית בחינוך הרגיל, בהפעלת שיקול דעת בנוגע להתאמות ולשינויים נדרשים.
- ב. יש להקצות לכל תלמיד המשתתף בתכנית שעה שבועית לליווי ההתנסות המעשית בקבוצה קטנה לאורך השנה.
- ג. יש להתבסס על העקרונות ועל התכנים שבתכניות ההכנה לחיים של החינוך המיוחד – לקראת בגרות (ל"ב 21) ומעברים, הן בממד העיוני הן בהתנסות המעשית. יש לשזור עקרונות אלו, בשיתוף התלמיד ומשפחתו, בתכניות האישיות לתלמיד – תכנית חינוכית יחידנית (תח"י), תכנית לימודים אישית (תל"א) ותכנית חינוכית אישית (תח"א) – וכן בתכנית הלימודים הכיתתית (תל"כ).

4. הערכת תלמידים

- א. כלי הערכה – יש לאפשר לתלמידי החינוך המיוחד ליווי משמעותי בתהליך התייעוד והסיכום ובכתיבת יומן המסע, שהם חלק מדרישות התכנית, וכן בביצוע עבודת חקר ומטלת ביצוע אם הן ייבחרו ככלי הערכה.
- ב. בהתאם להנחיות התכנית, יש לאפשר הערכות חלופיות נוספות, כגון ריאיון מונחה, סרט, מצגת וכד'.
- אפשר לציין תלמידים המבצעים את ההתנסות מעבר לנדרש באמצעות תעודה מיוחדת וכד'.

5. המערך הארגוני

- מינהל חברה ונוער
- א.** יש לפעול על-פי המערך הארגוני להפעלת התכנית בבית הספר, במחוז וברשות המקומית, כפי שמוצג בתכנית, ולעבוד בשיתוף עם רכז ההתנדבות ברשות.
- ב.** בבתי ספר של החינוך המיוחד, יש למנות רכז מעורבות חברתית כמחויב בהנחיות המשרד. הרכז יתוגמל בגמול ריכוז בהתאם להוראות משרד החינוך. יש לפעול להתאמת הגמול למספר הכיתות שבבתי ספר אלו.
- ג.** מומחים בתחומי הלקויות השונות במרכזי מתי"א יקיימו לאורך התהליך קשר עם בעלי התפקידים בבית הספר ועם מנהל ההתנדבות הרשותי בנושאים שונים, כגון: בחירת מסגרת ההתנסות, הנגשה והתאמה, הכנת התלמיד, משוב ודיאלוג.
- ד.** בבתי ספר רגילים שבהם לומדים תלמידים שלהם צרכים מיוחדים, יש לכלול בצוות ההיגוי וההפעלה של התכנית נציג חינוך מיוחד מצוות בית הספר. בוועדת ההיגוי הרשותית, שבהובלת מנהל ההתנדבות הרשותי, ישתתף נציג החינוך המיוחד הרשותי.

6. פיתוח מקצועי

- א.** בכל מערך לפיתוח מקצועי של התכנית תשולב יחידה המתייחסת להתאמת התכנית לתלמידים שלהם צרכים מיוחדים. פיתוח היחידה באחריות אגף חנ"מ בשיתוף מינהל חברה ונוער ושפ"י.

נספח

מודל לבניית ההתנסות המעשית – מהסביבה הקרובה לרחוקה

- **מעגל ראשון – מילוי תפקידים משמעותיים בבית הספר:** הפעלה בהפסקות, טיפול בפינת החי ובגינת בית הספר, עבודות אחזקה וטיפוח הסביבה בבית הספר ובסביבתו וכד'.
- **מעגל שני – תרומה לקהילה:** התנסות ראשונית בפעילויות מחוץ לבית הספר, כגון: פעילות בבתי אבות, פעילויות בגני ילדים, קיום מפגשים עם בתי ספר אחרים, הכנת חבילות שי, וכד'.
- **מעגל שלישי – פעולות ייצוג עצמי ומעורבות חברתית:** מול תלמידים אחרים במסגרות חינוך נוספות, מול מוסדות הקהילה (בתי אבות, בסיסי צה"ל וכד') או בפעילויות למען הסביבה (טיפוח, השקיה, אימוץ אתר וכד').

דוגמות למקומות התנסות עבור תלמידי החינוך המיוחד

בבית הספר	בקהילה
<ul style="list-style-type: none">▪ חונכות לימודית לתלמידים צעירים או לתלמידים שלהם צרכים מיוחדים▪ ספרייה▪ נאמני תקשוב▪ סיוע בעבודות משרדיות▪ הכנת תפאורות וטיפול בציד▪ טיפוח חזות בית הספר▪ ייצוג עצמי מול הכיתות הרגילות	<ul style="list-style-type: none">▪ חונכות לימודית או ליווי של תלמידים צעירים ושל תלמידים מתקשים מבתי ספר אחרים או במיתות אחרות באותו בית ספר▪ ספרייה עירונית▪ הדרכה או השתלבות בתנועת נוער▪ כלבייה▪ צהרון של המתנ"ס▪ בית חולים▪ גן ילדים▪ סיוע במועדונית לילדים שלהם לקויות (כגון: מועדונית לילדים שעל רצף האוטיזם, תגי"ל לתלמידים שלהם לקויות ראייה)▪ סיוע בהעברת חוגים במסגרת מתנ"ס או במסגרות אחרות בהתאם לכישרונות של התלמיד (נגינה, ספורט וכד')▪ פעילות בעמותות שונות, כגון במרכז ייעוץ לנוער של עמותת "לתת"▪ אריזת חבילות לנזקקים וחלוקת החבילות▪ הופעות בשירה ובנגינה בבתי אבות ובמקומות נוספים

דוגמות נוספות [באתר מינהל חברה ונוער](#)